

העשיות של סלך הגליל

אברהם נצראלה

פתח דבר

סוף־סוף ניתנת לכם, קוראינו הנכבדים, ההזדמנות להתוודע ל'ד'אהר אלעמר אַלזִידאני, שהיה, כפי שיתברר לכם בקרוב, המלך הבלתי מעורער של הגליל לפני כמאתיים וחמישים שנה. אין ספק שהסיפור על אודותיו היה צריך לתפוס מקום מרכזי בלימודי ההיסטוריה, כי הוא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה של הארץ הזאת, אך העובדה שהסיפור הזה לא מסופר – ולא פגשתי כמעט אף ישראלי שהיה מודע לקיומו – אינה מפתיעה בפני עצמה. הרי כבר ב־1901 ניסח ישראל זנגוויל את הטענה המופרכת שהציונות היא עם ללא ארץ המחפש ארץ ללא עם. למרבה הצער אך באופן לא מפתיע, כמעט שלא מלמדים את התלמידים מה התרחש על אדמת הארץ הזאת מסוף תקופת בית שני ועד ראשית הציונות.

לשמחתי, הזדמן לי להכיר את דמותו של ד'אהר עוד בנעוריי. רבים מחבריי הנצרתים היו צאצאיו של ד'אהר אלעמר. שמותיהם התנוצצו על עלים קטנים באילן היוחסין הענקי שהיה תלוי על קירות בתיהם הבורגניים, אבל גם ביניהם רובם לא ידעו עליו הרבה מעבר לעובדה שהיה מושל הגליל, אדם רם מעלה, שהוריש להם (בעצם לחלקם) גם נחלות וגם ביטחון עצמי.

ואז, בהפתעה גמורה, הופיע בחיי ד'אהר אלעמר, כבש את דמיוני ושינה את האופן שבו אני רואה את המרחב. הייתי אז בכיתה י', והשתתפתי בקורס כתיבה יוצרת ב"בית הסופר" (בית אלפאֶתב), שהתקיים באחד המבנים היפים ביותר בעיר העתיקה של נצרת. יום אחד עיינתי בספרייה של המורה, המשורר מישל חדאד, אללה ירחמו, ומצאתי שם מונוגרפיה ועליה איור בשחור־לבן של גבר מזוקן, לבוש טורבן מלכותי, עם תכשיט בולט ונוצה. דמותו שידרה עוצמה וביטחון עצמי. כותרת הספר הייתה כתובה על העטיפה בכתב יד: ד'אהר אלעמר: ההיסטוריה של סוריה הגדולה, וזו של הגליל בפרט משנת 1698 ועד שנת 1777. מחבר הספר היה תופיק מַעֲמֵר. אין זה המקום להרחיב בתיאורי פועלו של מעמר, שהיה עורך דין וסופר, אבל אציין רק שבשנת 1988, לפני מותו,

הוא תרם את ביתו - הניצב בכניסה לשוק הישן של נצרת - לקהילה היוונית-אורתודוקסית, כדי שישמש מוסד תרבות. בבית הזה שלו, שהפך ל"בית אלכאתב", נתקלתי לראשונה בדמותו של ד'אהר אלעמר.

"תמשיך לקרוא בבית, ועכשיו תתרכז בכתיבה," העיר אותי חדאד המשורר משרעפיי. אבל אני לא יכולתי להניח את הספר מהיד. קראתי בשקיקה כיצד ד'אהר, שנולד בארץ והיה צעיר האחים במשפחתו, קיבל עליו את האחריות להיכנס לנעליו של אביו המת, השיח' עמר, כגובה מיסים בצפת ובגליל המזרחי. קראתי כיצד נלחם במושל דמשק סולימאן פאשא אלעד'ם, איך עשה הון עצום מגידולי כותנה בעמקים הפוריים וקשר קשרים מסחריים בין-לאומיים עם ההולנדים והצרפתים; כיצד יצר רצף טריטוריאלי שהשתרע מטבריה במזרח עד עכו במערב, ונמשך גם דרומה עד חיפה ויפו; כיצד כונן ריבונות והשליט סדר וביטחון בדרכים; כיצד משך יהודים מתורכיה לטבריה, ובאיוז סובלנות נהג בנוצרים וביהודים שקיבלו תפקידים בממשל שלו. הוא ביצר את טבריה, בנה מחדש את עכו וייסד את העיר חיפה, שעד אותה העת הייתה רק כפר דייגים.

מיום שהתוודעתי לד'אהר, התחלתי להבחין בחתימתו ובעקבותיו בכל מקום בגליל: בסראיא של נצרת ושל צפת, במבצר של שפרעם ובחומות הניצבות עד ימינו, גם אם חלקן הרוסות-למחצה, של ערי הגליל העתיקות. אפילו את הדברים האלה עכשיו אני כותב ברחוב ד'אהר אלעמר אלזידאני, בשפרעם.

ב-2007 כתבתי עם חברים מחזה לילדים ונוער על ד'אהר אלעמר. המחזה הועלה בתיאטרון "אללאז" שבעכו. ב-2008 כתבתי תסריט לסרט תיעודי על קורות חייו, שהופק בחברת "אלג'זירה דוקומנטרי". משום כך התרגשתי מאוד ב-2011, כשנודע לי שהסופר הפלסטיני-הירדני הפורה אברהמים נצראללה - שנחשב לאחד הקולות הספרותיים הפלסטיניים והערביים הבולטים ביותר בימינו - הוציא לאור את הרומן המונח עתה לפניכם כחלק מסדרת הרומנים "הקומדיה הפלסטינית". בהמשך התברר לי שנצראללה - הידוע ביכולתו לשלב בכתיבתו בין ריאליזם היסטורי לדמיון ספרותי, ולתעד את הנושא הפלסטיני בסגנון שמעניק לו עומק אנושי - כתב את הרומן בעקבות קריאה באותו הספר

של תופיק מעמר, שקיבל במתנה בדצמבר 1997, באירוע פתיחה של תערוכת אומנות בעמאן. מקריאת ההקדמה לרומן בערבית התברר לי שנצראללה בעצמו חשב בתחילה לכתוב מחזה והוסיף: "ד'אהר אלעמר זידאני הוא עדיין דמות אלמונית מבחינת אנשים רבים בפלסטין ומחוצה לה. הדמות המיוחדת הזאת ממתינה כבר זמן רב לתשומת לב רבה יותר בספרות, בקולנוע ובטלוויזיה."

הרומן זכה להצלחה יוצאת דופן והפך לרב-מכר בכל העולם הערבי. הוא תורגם לשפות נוספות, והפך לספר חובה לכל מי שרוצה לקרוא על התקופה הנשכחת הזאת בהיסטוריה הפלסטינית. אני שמח שיהודה שנהב-שהרבני נענה להצעתי לתרגם את הספר הזה לקוראי העברית. אני רואה בזה סוג של שליחות והשלמת מעגל. אני שמח שנפלה בחלקנו במכתוב הזכות למסור את הסיפור עליו לדורות הבאים, ערבים ויהודים כאחד.

כדי להשלים את המלאכה גם מצידה האקדמי המחויב, ביקשנו מההיסטוריון של התקופה, פרופ' מחמוד יזבק, מהחוג להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת חיפה, להביא ממחקריו וידעיותיו ולתת לקוראי הגרסה העברית פרטים חשובים על ד'אהר אלעמר ותקופתו, וכך להאיר עוד את היצירה הספרותית הנפלאה הזאת ולהוסיף לה רבדים נוספים של הקשר ועובדות היסטוריות על אותה תקופה מרתקת. ועתה, בטרם נצא למסע שלנו בגליל של סוף המאה השבע-עשרה ורוב המאה השמונה-עשרה, צריך להוסיף אזהרה קטנה: קוראים רבים עשויים להתפתות לשאול לאחר סיום כל פרק: "האם כך זה קרה במציאות?" צריך לזכור שהרומן הזה הוא יצירה ספרותית, ולא עדות בבית משפט. זהו רומן היסטורי במיטבו, המאפשר להתרווח בקריאה וליהנות מהתיאורים המופיעים בו, מעלילתו, מהמתח שהוא מעורר, מהשמחה על רכישת ידע חדש ומהשינה הטובה שבאה בעקבות קריאה טובה. אם תתמסרו ליכולתו לתעד ולדמיין, אולי בעקבות הקריאה תרשו גם אתם לעצמכם לדמיין את המקום הזה באופן אחר.

איאד ברגותי
עורך משנה